

Тітов Є.Б.,
доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ,
канд. юрид. наук, доцент

Про цінність традицій у праві (правових традицій)

Традиція походить від латинського іменника *traditio* («передання», «передача»). Зауважимо, що сучасна наука, з урахуванням широти кола сфер, де використовується поняття «традиція», володіє значною кількістю уявлень про зміст цього поняття. У сучасних наукових умовах слово «традиція» використовується у різних сферах як поняття, термін та категорія в історії, етнографії, соціології, релігії, педагогіці, психології, політології та праві, однак не завжди в однаковому розумінні.

На сьогоднішній день дослідження поняття «традиція права» досить часто наштовхуються не тільки на відсутність єдиного розуміння її значення як феномену, а відповідно і на відсутність загальновизнаної наукової позиції щодо її видів та функцій, а й на відсутність згоди щодо термінології яка проявляється у паралельному використанні термінів «традиція права» та «правова традиція». Як наслідок у сучасній юриспруденції існує достатньо широке різноманіття підходів до розуміння поняття, що криється за наведеними термінами, зумовлене, вочевидь, їхньою смисловою широтою, предметною специфікою та методологічною структурою.

За таких умов цілком зрозуміло, що традиції у контексті правової системи можуть розглядатися не тільки як феномен культури, а і як складова певного механізму зі своєю динамікою та статикою розвитку. При цьому динамізм традиції полягає у протистоянні двох закріплених аспектів цього явища: консерватизму та стабільності – з одного боку, та новачії – з іншого. За рахунок цього традиція узгоджує діяльність і поведінку окремих осіб, соціальних груп та колективів, приводить їх у відповідну єдність, чим синхронізує та зберігає соціальну систему як цілісність. Таким чином доцільно припустити, що єдиним та головним соціологічним призначенням традиції є стабілізація і регуляція суспільних відносин, підтримання порядку у взаємовідносинах між людьми, що дозволяє проводити аналогії між традиціями та таким суспільним регулятором як право. Водночас регулятивна функція традиції розкривається у соціальних нормах – правових, релігійних, моральних, технічних тощо, але, водночас, традиція залишається найбільш складною формою соціальної регуляції.

Відшуковуючи й обґрунтовуючи зв'язок традиції з правом, варто визначитися, що саме розуміється під поняттям «право». Так, перше –

природно-правове визначення права – несе в собі ідею єдності та тотожності, справедливості і права, яке існує незалежно від держави; друге – юридично-позитивне визначення права – визначає його як інститут із структурними й функціональними характеристиками, звільнений від моральних пут.

Звідси, зв'язок традиції і права зумовлений феноменом «порядку», де в ідеальному розумінні традиції у своїй сукупності містять у собі узагальнені ціннісні уявлення і досвід про метафори справедливої, доброго, корисного, безпечного і стабільного, а право відтворює цю метафору та формує свою силу в межах цього порядку, через те що метафори охоплюють значну частину людського досвіду й фіксуються у поняттях, що пояснюють усю культуру чи цивілізацію. Метафора є характерною не тільки для літератури, вона існує в науці, філософії та в юриспруденції. Для правознавства важливим є розгляд метафори як когнітивного процесу, коли формулюються нові поняття в контексті культурного процесу, за допомогою якого змінюється мова права.

Однак взаємозв'язок традиції і права не обмежений лише понятійним обґрунтуванням кожної з них. Традиція, яка знаходиться у праві, це різновид соціокультурної традиції, що функціонує в межах права і для суспільства. Розуміння права у контексті традиції і, навпаки, традицій у праві, багате в чому визначається не стільки насиченістю досліджуваного матеріалу, скільки використаною методологією.

Правова традиція або традиція права, як і будь-яка інша соціокультурна традиція, не залишається сталою і незмінною впродовж історії. У кожному конкретному періоді часу вона є уособленням минулого, яке присутнє і сьогодні у новому вигляді. Всі існуючі тенденції щодо зближення, гармонізації і навіть злиття правових систем і пов'язаних із їх існуванням правових традицій і традицій права спрямовані на збереження плюралізму у проявах правового досвіду кожної правової культури. Світоглядна складова будь-якої традиції у праві є продовженням функції та орієнтації права кодифікованого на звичаєве право. С.В. Пахман описує співвідношення звичаєвого і кодифікованого права так: «Відомо, що величезна кількість нашого населення керується у сфері приватних цивільних відносин не писаним законом, а правилами, що склалися шляхом звичаю і в більшості не узгоджені з основами законодавства. Сам закон визнавав за цими правилами силу діючих юридичних норм. Зрозуміло, що є такі звичаєві правила, внесення яких до кодексу дорівнювало б поверненню до первісного, дитячого ладу правосвідомості; але з іншого боку, розглянувши уважніше наше звичаєве право, можна побачити, що положення, які властиві найрозвиненішому юридичному побуту, ґрунтуються на звичаєвих джерелах права». У такому контексті доречно зазначити, що традиції у праві поділяють на статичні – характеризуються постійністю компонентів, чіткою структу-

рою, відсноною простотою (саме ці традиції називають звичаями); і динамічні – характеризуються мінливим компонентним складом, змінною структурою складності та простоти.

Соціальний авторитет правової традиції забезпечується її корисністю, поширеністю, масовістю застосування, ефективністю дії. Показово, що традиція в праві у більшості випадків не потребує примусу.

Правові традиції проявляють притаманні їм властивості через функції, серед яких: 1) стабілізаційна – забезпечує сталість суспільних відносин; 2) закріплююча – пов'язана з утриманням позитивного результату; 3) системоутворююча – вирізняється здатністю приводити суспільні відносини до певної системи; 4) регламентуюча (обмежуюча) – окреслює порядок в хаосі, проявляється у звичаї; 5) інформаційна – виражена в накопиченні, зберіганні і передачі інформації; 6) соціалізуюча – під її впливом формується особистість, людина залучається до соціально правового досвіду; 7) охоронна – пов'язана з можливістю покарання, яке може настати у випадку порушення традиції. Традиції в процесі свого функціонування об'єктивно спрямовані на утвердження й закріплення одноманітності, усунення багатоманітності, викликані випадковістю.

З огляду на зазначене вище, варто визнати, що правові традиції та традиції права багато в чому визначають функціонування не тільки правового буття відповідної правової культури, але й соціальних процесів кожної окремо взятої цивілізації. Ця спрямованість проявляється у гармонійному співіснуванні із зовнішнім світом та з навколишнім соціальним середовищем. Збереження правових традицій та традицій права забезпечується обставинами внутрішнього й зовнішнього характеру. Внутрішню згуртованість цих традицій забезпечує потреба підтримки миру і порядку всередині різних соціальних общин – від сімейної й етнічної до державної.